

Sudca Súdneho dvora Európskej únie Daniel Šváby zhodnotil z pozície člena poroty tohtoročnú esejistickú súťaž VIA IURIS takto:

Ako vždy aj teraz občianske združenie VIA IURIS výberom tohtoročnej súťažnej témy pre študentov práva pod názvom « Problémy a výzvy právneho štátu na Slovensku » preukázalo schopnosť presne postihovať problémy slovenskej spoločnosti, v žilách ktorej preukázateľne čoraz s väčšou nepravidelnosťou pulzuje hodnota právneho štátu ako jedna zo základných hodnôt, na ktorých je vystavaná Ústava Slovenskej republiky. Právny štát je jediným účinným prostriedkom ochrany proti svojvoľnému výkonu moci. Bez právneho štátu je nemysliteľné riadne fungovanie demokracie a bez demokracie je zase nemysliteľná ochrana základných práv. Tento závislý vzťah medzi uvedenými ústavnými hodnotami poskytol súťažnej téme neohraničený priestor na analýzu a tvorivú prezentáciu súčasného stavu právneho štátu na Slovensku.

Celkom 23 esejí, ktoré na túto tému porota hodnotila bez poznania totožnosti súťažiacich, výstižne obsahlo súčasné problémy právneho štátu v celej jeho šírke a možno ešte aj o trochu viac. Esejisti doložili svoje úvahy množstvom príkladov viac alebo menej známych a opreli svoju právnu argumentáciu o informácie čerpané zo súčasnej tlače alebo o citácie z relevantných nadčasových prameňov z oblasti filozofie, sociológie, literatúry a samozrejme aj z oblasti, ktorá im musí byť ako budúcim právnikom najbližšia – z oblasti práva. Hoci eseje sa vyznačovali rôznymi autorskými prístupmi, priniesli dohromady mnoho zaujímavých a dobre vyargumentovaných nápadov na celkové zlepšenie súčasného stavu právneho štátu na Slovensku.

Väčšina esejí začínala definíciou právneho štátu alebo odkazom na pramene, v ktorých bol právny štát teoreticky rozpracovaný. Napriek tomu pri esejistickom spracovaní tejto základnej ústavnej hodnoty neprevládol dogmatizmus, ktorý je medzi študentami dosť v obľube. Prirovnal by som prístup našich súťažiacich k prameňom práva k prístupu k prameňom à la Tolstoj, podľa ktorého slovo “prameň” v pôvodnom význame znamená začiatok rieky, jej žriedlo a niet takej rieky, ktorá by zostala pri svojom prameni. Viktor Šklovskij k tomu v knihe « Energia omylu (kniha o sujete) » uvádza: “Tolstoj vždy odchádzal od svojich prameňov. Jeho knihy sú cestovaním, ktoré sa začína prameňom pozorovania, do ktorého sa vlieva potôčik knižného prameňa a umocňuje ho, presnejšie – knižný prameň zväčšuje pozornosť k javu, ale nerodí ho; potom sa začína skúmanie predmetu, t. j. v danom prípade napísanie románu.”¹ Tento tvorivý prístup Leva Tolstého k písaniu románov, ktorý závisí od “energie zmeny života”, mi pripomenuli viaceré eseje, v ktorých sa uvádzali citácie prameňov z nadhľadu a spôsobom, pri ktorom nepôsobili klišéovito ani školsky. Najviac Tolstého prístup však vystihla esej, v ktorej súťažiaca kritizovala uplatňovanie ústavnej zásady rovnosti, najmä katolícky pohľad na postavenie ženy v slovenskej spoločnosti, ktorý je v rozpore s materiálnym chápaním práva, podľa ktorého “právo nie je *ius strictum*, ale vyvíja sa dynamicky a systematicky spolu s vývojom spoločnosti”. V tejto súvislosti si na mušku vzala najmä slovenský parlament, ktorý kritizovala za neschválenie Istanbulskeho dohovoru.

V rôznom kontexte sa viacerí esejisti stotožnili s potrebou materiálneho právneho štátu. V tejto súvislosti napríklad neúprosná kritika padla na formalistickú koncepciu demokracie V. Mečiara na začiatku slovenskej samostatnosti, na uplatňovanie princípu tyranie väčšiny, ktorej zlozvyky slovenská spoločnosť – napriek svojmu vcelku úspešnému príbehu - za sebou ťahá ako “väzenskú guľu”. Po prečítaní inej eseje sa vám zase rozbuši srdce pri predstave, ktorú vo vás autorka vyvolala

---

¹Šklovskij, V. *Energia Omylu (kniha o sujete)*, Smena Bratislava, 1986, s.193 – 194.

svojou dobre vyargumentovanou obavou z toho, že vládcom nebude len ten, kto vie v sebe zjednotiť moc a múdrosť, ale ten, kto bude vládnuť len formálnymi princípmi. Základný problém právneho štátu na Slovensku je v tejto eseji vydatorene vyjadrený jednou vetou: "Funkčnosť orgánov verejnej moci, či základný morálny imperatív ľudí okupujúcich stoličky najvyšších predstaviteľov, je to, čo Slovensku chýba". V rovnakom význame ide aj esej, podľa ktorej nemožno princíp právneho štátu redukovať „iba na doslovný text zákona“, pretože takáto interpretácia môže predstavovať rovnaké ohrozenie dôvery občana v právny systém, ako jeho priame porušovanie.

Zaujímavú skupinu príkladov priniesli súťažné eseje, ktoré sa týkali rôznych foriem zneužívania moci, ktoré môžu vyústiť až k nenávisti a agresivite. Patria sem rôzne korupčné praktiky, klientelizmus, neúcta k ľudským právam, nízka vymožiteľnosť práva, zásahy do novinárskej slobody, ale aj obava z recidívy socialistického zriadenia, ktorému sa pripisuje zbúranie tradičných morálnych hodnôt. Odkaz v eseji na koncept videnia sveta Friedricha Nietzscheho, ktorý patrí k tým filozofom 19. storočia, ktorí pestovali „európskeho ducha“, vhodne zapadol do času európskych volieb a primerane odôvodnil výzvu esejistu na generačnú výmenu, ktorá je podľa neho nevyhnutná na to, aby sa dosiahol čiastočný návrat morálnosti do verejného života. Osobitne zaujímavým problémom je riziko zneužívania demokracie tzv. antisystémovými politickými stranami a v tejto súvislosti je oprávnené znepokojenie niektorých súťažiacich zo záujmu mladých ľudí o extrémistické ideológie. Proti tejto "čiernej" slovenskej realite jedna esejistka postavila vlastné úplne opačné vnímanie sveta, ktoré najlepšie vystihuje táto jej túžba: "...nebyť jednou z postáv v diele Anny Frankovej. Naozaj si vážim." V tejto empatickej vete je vyjadrené všetko: bolesť nad tragickým osudom mladej hrdinky Anny a jej rodiny, strach esejistky z etnickej neznášanlivosti, jej túžba žiť v mieri a v láske, túžba po ľudskosti a spravodlivosti sveta, túžba osvojiť si múdrosť, ktorú učia dejiny, atď. Táto veta by mala prechádzať krížom-krážom po Slovensku, pretože je najlepšou kontrolou rozširujúcemu sa extrémizmu. K tomuto bloku problémov právneho štátu na Slovensku patrí aj vo viacerých esejach použitá argumentácia o nízkom právnom povedomí jeho obyvateľov, ako aj výzva na skvalitnenie vzdelávania na školách opierajúca sa o vlastné skúsenosti niektorých esejistov, pretože podľa nich právny štát potrebuje uvedomelých občanov, ktorí majú aspoň základné poznatky o jeho fungovaní. Ako to vyzdvihla jedna esej, šíriť osvetu je dôležité aj kvôli podpore náboženskej plurality, aby najmä veriaci neboli v rukách populistov a nemali obavy zo súčasnosti.

Na záver som si nechal dva príklady súťažiacich o problémoch právneho štátu, z ktorých prvý sa týka javu, ktorý možno považovať za "mor" Slovenska a druhý zase hovorí o zničujúcich účinkoch tohto moru na politický život, pretože každý, kto sa už raz ním nakazil, zostane, zdá sa, nevyliciteľne nakazený. V prvom prípade sa esejista zaoberá prípadom telefonického upozornenia, ktorý dostala policajná hliadka vybavujúca dopravný priestupok za účelom odpustenia pokuty s odôvodnením nadriadeného, že previnilec je "náš človek". Toto poznávacie znamenie "náš človek" je morovou chorobou spoločnosti, pretože má silu v zákulisí verejného života neviditeľne do neho prenikať a ovplyvňovať ho ako prvotná príčina porušovania právneho štátu, ktorá sa navyše ťažko odhaľuje. Paradoxne ešte nedokážeme systémovo a plošne vyliečiť celú spoločnosť z tejto smrteľnej choroby nazývajúcej sa „náš človek“, hoci inak účinný liek proti nej všetci držíme vo svojich rukách a každý sa z nej môže sám veľmi rýchlo vyliečiť, ak to bude úprimne chcieť.

O negatívnych účinkoch tohto poznávacieho znamenia svedčí druhý príklad, ktorý sa týka tohtoročného kreovania nového sudcovského zloženia Ústavného súdu v Národnej rade, ktorá takúto v podstate bežnú vec v jej kompetencii, akou je voľba kandidátov na menovanie za ústavného

sudcu, nedokázala zvládnuť ani k momentu júnového „striedania stráží“ v prezidentskom paláci a nieto aby tak urobila v súlade s Ústavou oveľa skôr vtedy, keď sa skončili mandáty predchádzajúcich sudcov. V tomto roku na Deň Ústavy slovenský parlament nebude mať vlastne ani čo s pocitom hrdosti oslavovať, a to len preto, že v záujme dosiahnutia úspešnej voľby potrebného počtu kandidátov sa na nich nedokázal dohodnúť podľa kritéria „náš človek“. Teda aj v tomto prípade bolo prekážkou postupu v súlade s princípom právneho štátu poznávacie znamenie „náš človek“, hoci sudca – a to je podstatou jeho funkcie – nesmie byť takto „pristihnutý“ ani nikým privlastňovaný. Ak sa tento morový vírus dostane nevyliciteľne do kosti politikov v parlamente, stávame sa potom svedkami hry, pri ktorej nám právny štát, žiaľ, až do nasledujúcich všeobecných volieb priamo pred očami umiera. Za tejto situácie nemôže byť preto prekvapením esej, ktorej podstatou je „inštitút žrebu“, pomocou ktorého by sa mali voliť kandidáti na sudcov Ústavného súdu na záver komplexného preskúmania ich sudcovskej spôsobilosti. Akokoľvek surrealistický môže vyznievať takýto návrh na riešenie vážneho ústavného problému nominácie sudcov, ktorý inak esejistka doložila príkladom z Aténskej demokracie, výsledok, ktorý by sa mohol pri ňom dosiahnuť, by nemusel byť horší, ak nie lepší, v porovnaní s výsledkom, ktorým nás traumatizujúco po etapách častuje už niekoľko mesiacov Národná rada. Finesa tohto výberu spočíva v tom, že ak by sa do žrebovacieho kola vložili guľičky farebne jednotne označené pre všetkých kandidátov jedného parlamentného zoskupenia, je málo pravdepodobné, že by „šťastena“ nechala vygúľať z osudia len guľičky jednej politickej farby, napríklad farby len koalície alebo opozície. Z hľadiska ústavnej legitimity predloženého návrhu by sa prezident(ka) republiky nachádzal(a) prinajmenej v rovnakej situácii, ako v prípade návrhu parlamentu podľa kritéria „náš človek“. Ale najsympatickejšie na návrhu esejistky je to, že takto by parlament postupoval transparentnejšie a bez prieťahov. Je až neuveriteľné, akej tvrdej lekcie sa dostalo slovenskému parlamentu za jeho tohtoročný postup pri kreovaní novej sudcovskej zostavy pre najvyšší orgán vnútroštátnej ochrany ústavnosti a základných práv ešte len od študentky práva! Tento, ale vlastne všetky návrhy súťažiacich študentov, ktoré sa k tejto problematike s bolestným pocitom v srdci vyjadrovali a nebolo ich málo, mali by byť pochopené dobromyseľne ako podnety na zlepšenie „právneho štátu“, aby sme sa o 12 rokov nedostali do rovnakého politického a zároveň ústavného marazmu.

Esejisti dohromady vytvorili veľmi nádejné kolektív budúcich právnikov. Svojím umom a vzdelaním bojovali síce o najlepšiu esej súťaže, ale na jej konci sa všetci môžu považovať za víťazov, lebo som presvedčený o tom, že už samotné zapojenie sa do otvorenej výmeny názorov na komplexnú tému právneho štátu, pre ktorú občianske združenie VIA IURIS vytvorilo tvorivú platformu, významne prospelo všetkým súťažiacim.